

Forfatter: Ulrik Lehrmann

Titel: Det folkelige gennembrud (1900-1920)

Citation: Ulrik Lehrmann: "Det folkelige gennembrud (1900-1920)", i Ulrik Lehrmann: *Det folkelige gennembrud (1900-1920)*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-periods-1900-1920-shoot-idm140580044079744.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Moderne kvinder

I årene omkring århundredskiftet vinder en større gruppe af kvindelige forfattere som Gyrithe Lemche, Marie Bregendahl, Agnes Henningsen, Thit Jensen og Karin Michaelis fodfæste i litteraturen. Denne gruppe af kvindelige forfattere står på skuldrene af de kvindelige forfattere fra Det moderne gennembrud (Amalie Skram, Victoria Benedictsson, Erna Juel Hansen) og udgør den anden bølge af kvindelige forfattere i dansk litteratur. Deres litteratur er hovedsagelig viet skildringer af kvinder, men selv om århundredskiftets kvindelige forfatteres litteratur i langt højere grad end de kvindelige gennembrudsforfatteres rummer en offensiv fremtidsvendthed i udformningen af et nyt og selvstændigt kvindeliv, besidder deres litteratur dog langt fra noget enhedspræg. Hos visse af disse forfattere finder man således også skildringer af modernitetens oprindelseshistorie, men set ud fra en kvindelig synsvinkel. Hos andre er det især afsøgningen af den kvindelige kønsidentitets veje og vildveje, der er i fokus. Og en særlig gruppe udgøres af decideret kvindepolitiske samfundsromaner, der kan give mindelser om, hvad man i 1970'erne betegnede som brugslitteratur.

Gyrithe Lemche var aktiv i Dansk Kvindesamfund og 1913-19 redaktør af medlemsbladet *Kvinden og Samfundet*, og i sin første roman, *Folkets Synder* (1899), kastede hun et stærkt kritisk blik på datidens kønslige dobbeltmoral. Romanen skildrer således, hvordan to kvinder smittes og nedbrydes af kønssygdomme, som deres mænd har pådraget sig ved omgang med prostituerede. Det er imidlertid nok så meget bredt anlagte kulturhistoriske romaner, der kendetegner Gyrithe Lemches forfatterskab. I romanserien *Edwardsgave* 1-5 (1900-1912) oprulles købmandsslægterne Valuer og Krügers historie fra den florissante periode i slutningen af 1700-tallet og frem til 1800-tallets slutning. I romanerne skildres således både de samfundshistoriske og familiehistoriske omformninger inden for borgerskabet i 1800-tallet, hvorved romanerne leverer de historiske forudsætninger for opbruddet i den borgerlige kvindes stilling i tiårene før og efter år 1900. Denne udviklingslinje følges op i den mere selvbiografisk anlagte trilogi *Tempeltjenere* (1926-28), hvori Gyrithe Lemche skildrer de problemer, der er forbundet med at balancere mellem moderskab, en selvstændig karriere som forfatter og et kvindepolitisk engagement. Foruden at give indblik i en moderne kvindes dannelsesvej kan *Tempeltjenere* også læses som en fiktionsskildring af væsentlige sider af den danske kvindebevægelses historie.

Den historiske orientering spiller også en central rolle i Marie Bregendahls forfatterskab. I fortællingskredsen *Billeder af Sødalsfolkens Liv* (1914-23) og ikke mindst dobbeltromanen *Holger Hauge og hans Hustru* (1934-35), hvor handlingsrummet er henlagt til årtierne før år 1900, er det dog ikke den borgerlige kvinde, men bondekvinden i brydningen mellem et førmoderne og et moderne (bonde)liv, der skrives om.

Agnes Henningsens romaner og skuespil, som i deres egen tid var omgærdet af en vis skandaleopmærksomhed, forholder sig ikke direkte til samtidens kvindepolitiske kamp for selvstændighed og elementære borgerlige rettigheder. I sine skildringer af bl.a. kvinder i bohememiljøer, der befinder sig 'udenfor' eller på den anden side af gængs borgerlig moral, bidrager hun ikke desto mindre alligevel til at belyse vilkårene for den moderne kvindes selvskabelse.

I romanen *Polens Døtre* (1901) skildrer hun således et bohememiljø, hvor de kvindelige personers kærlighedslængsler udfoldes hinsides den borgerlige moral og ægteskabet. Romanens ydre handling er spinkel. Til gengæld rummer den i sin særlige impressionistisk inspirerede sceniske fremstillingsform et mylder af aktivitet i form af rokader og skiftende intensiteter i forholdet mellem de kunstnerbohemer og polske nationalister, der befolker romanen. De tre kvindelige personer - den unge idealt tænkende og nationalt sindede Halina Labowna, den sanselige og beregnende forfatter Marja Mankowska og den nærmest promiskuiøse, men ærlige skuespiller 'Dukken' - kan i en vis forstand betragtes som en gennemspilning i forskellige tonearter af det kvindelige begær og det aldrig afsluttede forsøg på at komme til rette hermed. Her findes ingen stabile positioner, men en fortsat omskiftelighed, hvis grænser sættes af det enkelte individs ærlighed og ansvar over for sig selv.

Karakteristisk for Agnes Henningsens radikalitet er ægteskabet og kvindens rolle heri som hustru og moder ude af fokus. Centralt er derimod kvindernes forsøg på at finde (ud)veje i den labyrint, som det moderne liv udgør, i det øjeblik den kvindelige identitet ikke længere er givet inden for rammerne af hustru- og moderrollen, men skal skabes på det frisatte individs vilkår. På denne situation giver forfatterskabet ingen endegyldige svar, men en fordomsfri afsøgning af en lang række af de faste forestillinger, der i datiden var knyttet til kærlighedslivet.

En mere åbenlyst og kampberedt kvindepolitisk litteratur tegner Thit Jensen sig for. I bredt anlagte samtidsromaner, der undertiden på den ene side grænser op til kønssatiren og på den anden side til en pjece om kvindens retspolitiske stilling, fremlægger Thit Jensen kritiske skildringer af den patriarkalske pigeopdragelse, den borgelige familie og ægteskabet - samt vanskelighederne for den moderne kvinde ved

at vriste sig fri heraf.

Den mest ambitiøse udfoldelse af forfatterskabets kvindepolitiske temaer findes i dobbeltromanen med de sigende undertitler *Gerd. Det tyvende Aarhundredes Kvinde* (1919)/*Aphrodite fra Fuur. Den moderne Kvindes Udviklingshistorie* (1925), men allerede tidligt i forfatterskabet anslås de grundlæggende kvindepolitiske temaer. I romanen *Ørkenvandring* (1907) følger man i en næsten kollektivromanagtig form en pigegruppes opvækst og senere voksenliv. Herigennem betones pigeopdragelsens og ægteskabets begrænsning af de kvindelige udfoldelsesmuligheder. Fokus ligger dog på Eleonora, der er udstyret med et kunstnerisk skabende talent, men som i løbet af romanen begrænses katastrofalt i kraft af sit ægteskab med Balduin Aggersgaard, der viser sig at være sindsyg. I skildringen af Eleonoras sociale kamp for sig og sine børns overlevelse efter bruddet med Balduin udvikler romanen sig til et stærkt kritisk indlæg mod kvindens umyndiggørelse i den daværende ægteskabslovgivning. Eleonora ender med at blive dræbt af sin tidligere mand, men blandt romanens bipersoner af veluddannede og selvstændige kvinder anslås et mere fremtidsvendt udviklingsperspektiv.

En særlig variant af den kvindepolitiske roman udgør Karin Michaëlis' *Den farlige Alder* (1910). Med sin blanding af dagbogs- og brevroman og i kraft af sit emne, kvindens overgangsalder, kan den minde om langt senere bekendelses- og kvindepolitisk brugslitteratur. Elsie Lindtner bryder efter 22 års ægteskab og ved den tilstundende overgangsalder op fra sit ægteskab og sin elsker og bosætter sig som eneboer i et hus på en ø kun omgivet af to kvindelige tjenestefolk. Her reflekterer hun i sin selvvalgte ensomhed over sit eget og sine veninders liv i en lang række dagbogsnotater, der kredser om den mandlige og kvindelige køns karakter. Refleksioner, som i en for datidens kvindelitteratur næsten emblematiske form forholder sig til henholdsvis det mandlige og kvindelige blikstydning af den kvindelige krop:

Jeg har talt med flere berømte Kvindelæger, og ladet, som om jeg beundrede deres Viden. Inde i mig lo det godt og længe af deres Enfoldighed. De kan skære op og sy til, som Børn, der aabner for Dukkernes Savsmuld og næster Saaret til med Naal og Traad. Andet og mere erfarer de ikke. [...] Kvindelæger kan være saa kloge, de være vil, intet erfarer de af det, som Kvinder betror sig imellem. Og det er rimeligt. Mellem Kønnene er jo ikke blot det inderste evige Fjendskab, men ogsaa den uoverstigelige Mangel paa Forstaaelse.

(Karin Michaëlis: *Den farlige Alder*. (1910) Kbh., s. 44-45)